

УДК 94(477)

Мельничук О.А. Соціальне страхування сільських робітників в Україні у 1920 – 30-х рр. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Історія. – Вип. 17. – Вінниця: ДКФ, 2009. – С.32-35.

О.А. Мельничук

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКИХ РОБІТНИКІВ В УКРАЇНІ У 1920 – 30-Х РР.

Перехід до нової економічної політики зумовив появу соціального страхування як провідної організаційно-правової форми соціального захисту. В першу чергу воно поширювалося на робітників та службовців, найбільш вразливих до соціальних ризиків. Не позбавлених власності селян влада пропонувала підтримувати за рахунок створених комітетів взаємодопомоги, побудованих на принципах самофінансування. Відповідний декрет був затверджений РНК УСРР 23 грудня 1921 р., а їх організація на місцях розпочалася у червні-липні 1922 р.[1, 1]. Дія декрету не стосувалася осіб, що працювали як наймані робітники в заможних селянських господарствах. Їх забезпечення пропонувалося здійснювати через соціальне страхування. Зважаючи на це, у своїй статті автор поставив за мету висвітлити організаційно-правові основи соціального страхування сільськогосподарських робітників в Україні у 1920 – 1930-х рр.

Вказана проблема не була предметом спеціального історичного дослідження. Окремі брошури, написані страховими працівниками, використовувалися в той час як практичні посібники для забезпечення застрахованих допомогою [2-4]. Законодавчі основи соціального страхування сільськогосподарських робітників поміщені у збірках нормативних актів того періоду [5-6]. Окремі аспекти розглядалися в контексті загальних питань соціального забезпечення [7]. Про практику діяльності страхових органів по забезпеченню допомогою сільськогосподарських робітників можна дізнатися із періодичної преси того часу та архівних матеріалів.

Першим нормативним актом, що запроваджував соціальне страхування сільськогосподарських робітників в Україні була постанова ЦВК та РНК

СРСР від 26 жовтня 1927 р. «Про соціальне страхування осіб, зайнятих по найму в селянських господарствах». Протягом 1927-29 рр. був розроблений єдиний кодифікований акт «Правила про соціальне страхування осіб, що працюють у наймах по селянських господарствах», який передбачав надання застрахованим різних видів соціальних допомог.

Відповідно до законодавства державне загальнообов'язкове соціальне страхування в повному обсязі поширювалося на сільськогосподарських робітників, що працювали в наймах у господарствах промислового типу, колективних господарствах та найманих працівників сільських громад. Вказані власники сплачували страхові внески за своїх працівників у розмірі 10% від розміру заробітної плати. Інші ж господарства, що прирівнювалися до промислових та колективні господарства (товариства, артілі, комуни) і сільські громади сплачували – 6%. При страхуванні в добровільному порядку відраховувалися внески в обсязі 3% від розміру заробітної плати, не включаючи вартості житла та робочого одягу [3, 16]. Стягнення заборгованості по внесках здійснювалося в примусовому порядку. Постановою СРСС від 15 березня 1929 р. за прострочення платежу більш, як на 3 місяці, ухилення від реєстрації в страхових органах, неподання або подання неправдивих відомостей передбачалася кримінальна або адміністративна відповідальність [8, 13].

Відповідно до законодавства, застраховані сільські робітники, а в певних випадках і члени їх родин мали право на забезпечення: допомогами із тимчасової непрацездатності через хворобу протягом 26 тижнів та через трудове каліцтво – до відновлення працездатності або визнання інвалідності; допомогою у зв'язку із вагітністю та пологами тривалістю 8 тижнів; одноразовими допомогами при народженні дитини та похованні застрахованого; пенсіями з інвалідності та у разі втрати годувальника. Обов'язковою умовою страхового забезпечення була наявність шестимісячного стажу роботи у наймах протягом двох років перед отриманням допомоги [9, 605].

Чинним законодавством передбачалися розміри допомоги, що

виплачувалися сільськогосподарським робітникам. Так, допомога з тимчасової непрацездатності протягом перших семи днів непрацездатності становила від 30 коп. до 2 крб., а, починаючи із восьмого дня – від 40 коп. до 2 крб. 50 коп. Одноразова допомога при народженні дитини та допомога на поховання виплачувалися в сумі 10 крб. Розмір місячної пенсії з інвалідності становив: для інвалідів I групи – від 8 до 40 крб.; II групи – від 6 до 30 крб.; III групи – від 4 до 20 крб. Дещо меншими були розміри пенсій у разі втрати годувальника, які: для сім'ї із трьома чи більше особами встановлювалися від 6 до 30 крб., для сім'ї із двох осіб – від 4 до 20 крб., для одного члена сім'ї – від 3 до 13 крб. [10, 432].

Особливі умови передбачалися для призначення застрахованим допомоги у разі безробіття. Така допомога виплачувалася особам, для яких робота в наймах була єдиним засобом для існування і які пропрацювали у наймах не менше як 8 місяців протягом останніх двох років. Зазначеним категоріям допомога із безробіття становила по 4 крб. протягом 3 місяців на рік або 6 місяців протягом одного періоду безробіття. На допомогу не могли розраховувати наймані робітники, що мали власне господарство [8, 35].

В Україні, перші кроки по страхуванню сільських робітників були зроблені ще у грудні 1927 р., коли на III пленумі Всеукраїнського комітету спілки СГЛР була заслухана доповідь Головоцстраху УСРР про завдання страхових органів у цій сфері. В січні 1928 р. питання було винесено на обговорення Всеукраїнської ради соціального страхування. Практичну ж роботу було розпочато лише в липні 1928 р. Як наслідок, із 75 тисяч сільських робітників, що планувалося охопити страхуванням на кінець року нараховувалося лише 20 тисяч [11, 9]. При плануванні бюджету на 1928/29 р. ставилося завдання поширити соціальне страхування на 100 тис. сільських робітників. Протягом цього року за дозволом РСІ УСРР було розроблено марочну систему стягування внесків та введено її в п'яти округах (Харківському, Ізюмському, Куп'янському, Вінницькому та Криворізькому). Для популяризації закону на місця було розіслано 50 000 «пам'яток застрахованого наймита». Підготовча робота у цій сфері була проведена до

травня 1929 р. [12, 367]. Всього за 1928/29 р. було застраховано 68 748 сільських наймитів, з яких допомогу із тимчасової непрацездатності отримали 1147 осіб, із безробіття – 365, на народження дитини – 55, на поховання – 60, пенсіями забезпечено 26 осіб [12, 369].

Із проголошенням владою курсу на суцільну колективізацію робота по охопленню соціальним страхуванням сільських робітників посилилася. Потреба в соціальній опорі на селі та необхідність штучного розшарування селянства в майбутній оголошеній війні потребували внесення коректив. 2 січня 1930 р. Рада народних комісарів СРСР затвердила нову постанову СРСС «Про соціальне страхування осіб, зайнятих по найму в селянських господарствах». Визначені у ній допомоги не диференціювалися в залежності від розміру заробітної плати. При цьому підвищений розмір допомоги був передбачений для членів профспілок [5, 93].

У березні 1930 р. Всеукраїнський комітет СГЛР через низку директив поставив перед страховими органами завдання по кращому обслуговуванню застрахованих. В результаті за перше півріччя 1929/30 р. темпи соціального страхування сільських наймитів зросли. Якщо у 1928/29 р. в середньому за місяць соціальним страхуванням було охоплено 6 592 наймити, то в наступному – 34 103. Витрати на допомогу застрахованим збільшилися із 181 227 до 340 665 крб. Страхові органи місцях скаржилися на «несвоєчасне подання місцевою владою списків куркульських господарств, що використовують найману працю (Коростень, Проскурів, Тульчин)» [13, 66].

Визначаючи справжні мотиви страхування наймитства, в директивному листі Цусстраху НКП СРСР від 3 квітня 1930 р. зазначалося, що «в умовах боротьби із куркульством соціальне страхування батрацтва має надзвичайно важливе політичне значення не тільки з точки зору забезпечення батраків, але як засіб допомоги колективному будівництву в боротьбі проти опору куркулів». На селах із значною кількістю застрахованих пропонувалося створювати постійну страхову мережу. Вказувалося на посилення стягування страхових внесків із куркульських господарств, а також тих, що використовують найману працю. На місцях створювалися інститути

страхделегатів, які раз в місяць заслуховували звіти страхових уповноважених та проводили роботу із страхової освіти [5, 660].

Для посилення економічного тиску на заможні селянські господарства та загострення класової боротьби на селі постановою ЦВК та РНК СРСР від 15 вересня 1930 р. були встановлені більш диференційовані розміри страхових внесків. Якщо колгоспи та земельні товариства сплачували за кожного застрахованого працівника 10%, то селянські господарства, що використовували найману працю – 22% від фонду заробітної плати [12, 35]. За рішенням V пленуму ВЦРПС (січень 1931 р.) страхові пункти створювалися при радгоспах та МТС, які розглядалися партією не лише як господарські органи, але й політико-виховні центри у справі перебудови сільського господарства [15, 9-10]. Із завершенням колективізації соціальне страхування сільськогосподарських робітників втратило свою актуальність.

Таким чином, кампанія по охопленню найманих працівників села соціальним страхуванням в період суцільної колективізації була невід’ємною складовою боротьби більшовиків проти селян-власників. Основним її завданням було розшарування села за майновою ознакою та розпалювання класової ворожнечі з метою остаточного утвердження своєї влади.

Література

1. Центральний державний архів громадських об’єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 1037.
2. Койре Є. Як страхові каси забезпечують наймитів. – Харків, 1930.
3. Быховский Н.И. Какую помощь оказывает страховая касса батракам и пастухам. Изд. 2-е. – М., 1930.
4. Гейфман Л. Як наймитові одержувати допомогу за безробіттям і тимчасовою непрацездатністю та пенсію?. – Харків, 1931.
5. Горбунов А. И., Гутерман Б.Н., Усиков А.Я. Действующее законодательство по социальному страхованию СССР и РСФСР. Под ред. проф. Е.Н. Даниловой. – М., 1930.
6. Фрейман І.І. Збірка правил про забезпечення застрахованих порядком соціального страхування. – Харків, 1929.
7. Шарпаций В.Г. Соціальне забезпечення в УРСР (20 – 30-ті роки ХХ ст.). – К., 2006.
8. Собрание законодательства СССР (далі – СЗ СССР). – 1928. – №164.
9. СЗ СССР. – 1927. – №60. – Ст. 605.
10. СЗ СССР. – 1929. – №132. – Ст. 432.
11. СЗ СССР. – 1928. – №162. – Ст. 35.

12. Кузятин В. Страхование батрачества: проведение закона на Украине // Вопросы страхования. – 1928. – №42.
13. ЦДАВО України. – Ф. 2851. – Оп. 1. – Спр. 999.
14. ЦДАВО України. – Ф. 2851. – Оп. 1. – Спр. 923.
15. Вопросы страхования. – 1931. – №12.